

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑

มารในศาสนา

คราวนี้นานกว่าจะได้ประชุมร่วม ๑ เดือนพอดี นี่ละความมีการมีงานยุ่งเหยิงวุ่นวาย ตลอดถึงความไม่สะดวกสบายในธาตุในชั้นนี้ ผลทำให้ขาดสาระสำคัญคือการประกอบความ پاکเพียร และการได้ยินได้ฟังอรรถธรรม ที่จะทำจิตใจให้สงบเยือกเย็น และผ่องใส แต่ก็ทำให้ขาดไปเพราะขาดธรรมที่กล่าวเหล่านี้ เราผู้เป็นหัวหน้ามีความมุ่งหวังอย่างแรงกล้าที่จะให้หมู่เพื่อนได้ประกอบความ پاکเพียร เพื่อชำระจิตใจอันเป็นเหตุสำคัญ ให้มีความสงบเย็นภายในตัว และมีความฉลาดรอบความคิดความปรุงความเคลื่อนไหวของตัว มากยิ่งกว่าที่จะเห็นสิ่งอื่น ๆ ซึ่งมักจะเป็นข้าศึกของภาคปฏิบัติอยู่เสมอ

เมื่อ ๓-๔ วันนี้ได้เทศน์เกี่ยวกับมาฆบูชาที่เป็นผลของศาสนธรรม ซึ่งท่านผู้ปฏิบัติทั้งหลายได้ประพฤติปฏิบัติจนถึงกับได้ผลเป็นที่พอใจ ได้มาเฝ้าหรือแสดงตนให้โลกแห่งชาวพุทธทั้งหลาย ได้เห็นได้ยินในวันมาฆบูชา นั้น โดยมีพระอรหันต์ล้วน ๆ ๑,๒๕๐ องค์มาประชุมในวันนั้น คือวันเดือน ๓ เพ็ญ เวลาบ่าย โดยที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงรับสั่งแต่ประการใดหรือเรียกว่าไม่ได้นิมนต์มา แต่ท่านเหล่านั้นมาตามอัธยาศัยของตน ประหนึ่งว่ามาประกาศผลแห่งการประพฤติปฏิบัติ และประกาศความเลิศเลอแห่งธรรมของพระพุทธเจ้าให้โลกได้เห็นในเวลาเช่นนั้น ซึ่งมีเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ไม่ปรากฏว่ามีซ้ำ ๆ ซาก ๆ อีกเลย ผลที่ท่านได้มาแสดงให้โลกเห็นเช่นนั้น ท่านได้มาจากอะไร

ในหลักธรรมพระพุทธเจ้าก็ทรงประกาศสอนไว้แล้ว อย่างเป็นทางการเป็นหนังสือเป็นปากแห่งคำมูลจริง ๆ คือการปฏิบัติจิตตภาวนาล้วน ๆ ถือเป็นจิตเป็นใจ ผากเป็นผาก ตายกับความเพียรเพื่อชำระกิเลสเหล่านั้นจริง ๆ ผลจึงปรากฏให้โลกได้เห็น เฉพาะในวันนั้นมีพระอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์ โดยไม่มีพระปฤชชนเข้ามาเจือปนแม้เพียงรูปหนึ่งหรือองค์หนึ่งเลย นี่ล้วนแล้วแต่เป็นผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติจิตตภาวนาของท่าน นี่แลคือผลแห่งการปฏิบัติธรรม หรือการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาที่ประทานไว้ มีผลประจักษ์ให้เป็นที่ภูมิใจสำหรับผู้ได้รู้ได้เห็น ผู้ที่ได้ทรงไว้ซึ่งธรรมดังกล่าวนี้จนถึงวิสุทธิธรรม

เราจึงอยากพบอยากเห็นการประกอบความ پاکเพียรของหมู่คณะที่มาอาศัยอยู่ในสถานที่นี้ ได้ประกอบความ پاکเพียรเต็มเม็ดเต็มหน่วยด้วยความสนใจจริง ๆ ไม่มีงานอื่นงานใดเข้ามายุ่งเหยิงวุ่นวาย ซึ่งงานเหล่านี้ส่วนมากมักจะเป็นสิ่งที่มาทำลาย

ความพากเพียรของเราให้เสียไปวันละเล็กละน้อย สุดท้ายก็มีแต่งงานเหล่านี้ออกหน้า ออกตา ในพระเนตรรูปหนึ่ง ๆ ในวัดหนึ่ง ๆ เลยเต็มไปด้วยความยุ่งเหยิงวุ่นวาย อันนอกจากสายทางที่จะเป็นไปเพื่อความสงบสว่างงามของจิตใจ เลยมีแต่ความยุ่งเหยิงวุ่นวาย ไปหมด คิดออกมาในแง่ใดก็มีแต่การแต่งงาน ซึ่งเป็นเรื่องของโลกเขาทำกันอยู่ทั่ว ๆ ไป ไม่เห็นเป็นเรื่องแปลกประหลาดอันใดเลย แต่แล้วก็ไม่พ้นที่จะเข้ามาเป็นเนื้อเป็นหนัง ในวงพระศาสนา เฉพาะอย่างยิ่งในวัดในวาในพระเนตรผู้ปฏิบัติของเราจนได้นั้นแหละ

งานอันนี้รู้สึกว่าจะออกหน้าออกตาจริง ๆ เหมือนว่าแข่งพระโอวาทคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าไปทุกกระยะ ที่ทรงสั่งสอนให้บำเพ็ญทางด้านจิตตภาวนา ในตำรับตำรามี มากต่อมาก เเด่นที่สุดก็คือด้านจิตตภาวนา ที่พระองค์ท่านประทานพระโอวาทแก่พระ สงฆ์ทั้งหลายในครั้งพุทธกาล การจดจારึกก็จดจารึกมาจากความเป็นจริงที่พระองค์ทรง ดำเนินและประกาศสอนไว้เรื่อยมาจนกระทั่งวันปรินิพพาน พระโอวาทเหล่านั้นถูกจด จารึกมา ได้อ่านได้เห็นได้ยินได้ฟัง จดจำมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งปัจจุบันนี้ แต่ไม่ค่อยจะ ถึงใจและไม่ถึงใจของผู้ศึกษาและนักปฏิบัติทั้งหลาย จึงเกล็ดไปนอกกลุ่มนอกทางที่พระ องค์ท่านตำหนิติเตียนอยู่เสมอ

พระสงฆ์สาวกที่กล่าวมาแล้ว ๑,๒๕๐ องค์นั้น ท่านอยู่ในที่เช่นไร ตามตำรับตำรา ว่ามีแต่อยู่ในป่าในเขาที่สงัดวิเวก อิริยาบถต่างๆ เต็มไปด้วยความพากเพียรชำระกิเลส จนกระทั่งถึงได้รับผลเป็นที่พอใจมา นี่เป็นทางที่ถูกต้องตั้งงามถึงกับได้ผลประกาศออก มาให้โลกเห็นในวันมาฆบูชา

นอกจากนั้นก็ยังมีอยู่มากมายบรรดาพระสงฆ์สาวก ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นผู้ ประกอบทางด้านจิตตภาวนามากกว่าในงานใด ๆ ทั้งสิ้น เราผู้ปฏิบัติถ้าไม่คำนึงและ ดำเนินตามทางที่พระองค์ประกาศสอนไว้แล้วนี้ ก็ยากที่จะได้ประสบพบเห็น แม้ที่สุด ความสงบเย็นใจ เพียงขั้นสมาธิก็จะได้ยินแต่ชื่อเท่านั้น จะไม่ปรากฏความจริงขึ้นที่ใจ นั้นเลย แล้วก็ค่อยหมดไป ๆ เร็วแหลมไปโดยลำดับทางภาคปฏิบัติ คือความสนใจต่อ จิตตภาวนา จะมีแต่เรื่องที่เป็นข้าศึกต่อกันโดยทางอ้อมหรือทางตรงแทรกเข้ามา ๆ จน กลายเป็นเนื้อเป็นหนังของพระของเณรของวัดวาอาวาสไปเสีย อย่างประจักษ์ตาของเรา ทุกคนปฏิเสธไม่ได้ เช่น การก่อสร้าง การขวนขวายในแง่ต่าง ๆ อันเกี่ยวกับด้านวัตถุ ซึ่ง ชัดกันกับทางด้านจิตตภาวนา นี้ปรากฏว่าเด่นมากทีเดียว

ถ้าเราจะพูดในวงปฏิบัติสำหรับผู้สังเกตสอดรู้จิตจริง ๆ แล้ว เราจะเห็นความ ผลักดันของกิเลส ที่ไม่ชอบให้เราประกอบความพากเพียรเพื่อกำจัดมัน มันจึงต้องผลัก ดันให้ออกให้คิดในแง่ต่าง ๆ สิ่งนั้นดีสิ่งนี้ดี โดยอาศัยศาสนาว่า สัมมากัมมันตะว่าเป็น การงานชอบนั้นเป็นโล่มาบังหน้า แล้วผลักไสเราให้ออกนอกกลุ่มนอกทางไปโดยการ

กระทำในสิ่งที่กล่าวเหล่านี้อย่างเปิดเผยและไม่คิดสะดุดใจบ้างเลย อย่างนี้แลผู้ปฏิบัติจะเรียกว่าอะไร ถ้าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อกำจัดกิเลสภายในจิตใจจริงๆ แล้ว สิ่งทีกิเลสมันผลักดันออกมาให้ออกนอกกลุ่มนอกรทางแห่งความเพียรเพื่อชำระมันนี้ เราจะเรียกอะไรถ้าไม่เรียกว่ามารของความเพียรเรา

ไม่ต้องว่ามารกว้างๆ ทีไหนละ มารแห่งความพากเพียรเพื่อชำระกิเลส คือกิจนี้นั้นงานนี้เถลไถลออกไป พอจะหันหน้าหรือย้อนกระแสจิตเข้ามาสู่ตัวเหตุอันสำคัญคือใจ ที่เต็มไปด้วยความคิดปรุงในแง่ต่างๆ ซึ่งถูกผลักดันออกมาจากกิเลสที่มันดันรจนกระวนกระวายเหมือนจะเป็นจะตาย นั่งภาวนาก็คอยนับแต่เวล่ำเวลา คอยสังเกตดูแต่ความจะเจ็บปวดแสบร้อนที่ตรงไหน คอยที่จะออกนอกกลุ่มนอกรทางอยู่ตลอดเวลา นักสังเกตนักปฏิบัติด้วยความมีสติอย่างไรก็ปิดไม่อยู่ ต้องรู้และต้องเป็นอย่างที่ว่ามันไม่ต้องสงสัย

การนั่งภาวนาจึงไม่เป็นเหตุเป็นผลอันใด พอที่จะให้มรรคให้ผลเกิดขึ้นได้ พอประมาณและได้เป็นที่พอใจ เนื่องจากมีสิ่งต่อต้านกันอยู่ในจิตใจ โดยเจ้าตัวก็ไม่สนใจและไม่รู้ว่าสิ่งนี้คือสิ่งต่อต้าน ที่จะไม่ให้เราก้าวเดินเพื่ออรรถเพื่อธรรม เพื่อสมาธิ ปัญญา และเพื่อมรรคผลนิพพานได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ต้องถูกสิ่งเหล่านี้กีดขวางผลักดันอยู่ตลอดเวลา ท่านผู้ปฏิบัติทั้งหลายลองใช้ความสังเกตดู ความผลักดันที่ให้อึดคิดในแง่ต่างๆ เพื่อก่อนอกกลุ่มนอกรทางนั้นเป็นอย่างไร มีไหมภายในจิตใจของพวกเราทั้งหลาย

ผู้ปฏิบัติด้วยความสนใจจริงๆ แล้ว อยากรู้ก็ต้องได้รบกับสิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานแห่งการประกอบความพากเพียรจริงๆ ได้รบกับมันอยู่ตลอด จนกระทั่งสิ่งเหล่านี้ค่อยอ่อนตัวลงไปๆ เมื่อสิ่งเหล่านี้อ่อนตัวลงไป ใจก็เกิดความสงบเย็นได้ ทีใจไม่สงบก็เพราะความคิดเหล่านี้แหละ ที่เป็นมารต่อความสงบเย็นใจของเรา จะเป็นอะไรทีไหนไป เราจะไปหามารทีไหน ถ้าไม่หาสิ่งที่แทรกซึมอยู่ในจิตใจและทำลายความสงบเย็นใจของเราอยู่ตลอดเวลาไม่ให้เกิดขึ้นได้นี้จะเป็นอะไรไป ถ้าไม่ใช่ความคิดสังขารที่ปรุงขึ้นอยู่ตลอดเวลาในแง่ต่างๆ นี้เท่านั้นจะเป็นอะไรไป

ผู้ปฏิบัติต้องได้สังเกตต้องได้รบกับความคิดปรุงเหล่านี้ ด้วยความตั้งหน้าตั้งตา รบกันจริงๆ สังเกตกันจริงๆ ระวังดับกันด้วยอุบายต่างๆ อย่างแท้จริง เช่น อย่างน้อยนำคำบริกรรมเข้ามากำกับ มากกว่านั้นใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองตามความคิดปรุงนี้ว่ามันคิดปรุงเรื่องอะไร มันจะคิดปรุงไปถึงไหน ตามต้อนตามตักันอยู่ตลอดเวลา ด้วยความสนใจใคร่รู้ใคร่เห็นความเคลื่อนไหวของความคิดปรุงเหล่านี้แล้ว จิตจะต้องได้

ย้อนตัวเข้ามาสู่ความสงบจนได้ เพราะสิ่งเหล่านั้นสงบตัวลงด้วยสติที่เราเพียรพยายามติดตามอยู่เสมอ

ถ้าไม่ได้ใช้ความพิจารณาอย่างนี้ อย่างไรก็ตามก็ไม่เจอความสงบเย็นใจได้ และไม่ทราบว่ามีทางที่กีดขวางทางเดินอย่างน้อยเพื่อความสงบคืออะไร เราจะไม่มีทางทราบได้เลย นี่ละมารของการปฏิบัติธรรม มารของสมาธิ มารของปัญญา มารของมรรคผลนิพพานจะเป็นอะไรไป ถ้าไม่ใช่ความคิดที่สอดแทรก ๆ อยู่ภายในความเพียรของเรา โดยเป็นเรื่องของสมุทัยแล้วจะเป็นอะไรไป นี่ละสมุทัยมันแทรกอยู่อย่างนี้

ละเอียดยุติใหม่ท่านผู้ปฏิบัติทั้งหลาย ได้พิจารณาบ้างหรือยังสิ่งเหล่านี้ ที่กล่าวเหล่านี้ได้พิจารณาแล้วทั้งนั้น จึงได้นำมาพูดให้ท่านทั้งหลายฟัง ไม่ใช่ไม่ได้พิจารณาและพร้อมทั้งการได้รบกกันอย่างเต็มที่เต็มฐานอีกด้วย จนเห็นเหตุเห็นผลกันถึงกับขั้นพอพิศพอเหวียงและสิ่งเหล่านี้หมอบราบลงไป ปรากฏเป็นความสงบเย็นใจขึ้นมา จากนั้นก็เป็นเรื่องของปัญญาที่จะก้าวเดิน เพื่อทำหั้นหรือสังหารสิ่งเหล่านี้ให้ลดน้อยลงไปโดยลำดับ

วันหนึ่ง ๆ มีแต่เรื่องนั้นเรื่องนี้นั้นอยู่นั้นอยู่นั้น ทั้ง ๆ ที่เป็นสำนักปฏิบัติ เป็นวัดปฏิบัติ เป็นผู้ปฏิบัติ แต่ความเคลื่อนไหวแห่งผู้ปฏิบัติกลายเป็นเรื่องทำลายตัวเอง ทำลายอรรถธรรม สมาธิ ปัญญาไปโดยลำดับลำดับอยู่เรื่อยมาอย่างนี้ เราจะหาความสงบเย็นใจและมรรคผลนิพพานที่ไหน อย่างไรก็เป็นไปไม่ได้ ถ้าไม่เอาจริงเอาจังกับสิ่งที่กล่าวมาเหล่านี้ วันหนึ่ง ๆ เราหวังอะไร ก็เห็นแต่มืดกับแจ่มนี้เท่านั้น เป็นมาตั้งกับตั้งกลับและจะเป็นไปอีกตั้งกับตั้งกลับ ไม่มีใครสามารถจะนับอ่านได้เลยในความมืดความแจ่มที่เป็นมาอยู่อย่างนี้และจะเป็นไปข้างหน้า เราหวังอะไร

สิ่งใดที่เป็นภัยต่อเราอยู่เวลานี้ ถ้าไม่ใช่ความคิดความปรุงที่ถูเรื่องขึ้นมาทำลายเจ้าของอยู่ตลอดเวลาภายในจิตใจนี่จะเป็นอะไรไป นี่ละการปฏิบัติศาสนาหรือปฏิบัติจิตตภาวนา จึงต้องย้อนใจหรือจ่อสติและปัญญาลงที่ต้นเหตุบ่อเหตุคือใจดวงนี้ เพราะใจดวงนี้ได้บรรจุสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัย ซึ่งจะต้องผลัดกันออกมาอยู่ตลอดเวลา ถ้าไม่มีสติจะมีแต่เรื่องสังขารที่เป็นส่วนสมุทัยนี้เท่านั้นทำงานอยู่ตลอดเวลา การทำงานของสมุทัยไม่ได้ทำงานเพื่อความสงบเย็นใจ นอกจากเพื่อความฟุ้งซ่านรำคาญ แล้วชนทุกซ์มาเผาตัวของเรา โดยไม่มีการพักผ่อนหย่อนตัวเลยเท่านั้น ไม่เห็นมีสิ่งใดจะเลิศเลอเพราะความปรุงแต่งของกิเลสสมุทัยเหล่านี้

จึงทำให้วิตกวิจารณ์กับการประพฤติปฏิบัติของเพื่อนฝูง ที่ดูลักษณะอ่อน ๆ แอ ๆ ในการประกอบความพากเพียรมากอยู่ไม่น้อย ทำไมจึงทราบ ก็เคยปฏิบัติอยู่แล้วเหมือนกัน ก่อนที่จะมารับความเสกสรรปั้นยอของเพื่อนฝูงและประชาชน ว่าเป็นครู

เป็นอาจารย์ ได้เคยพืดเคยเหวี่ยงกับสิ่งเหล่านี้มาแล้ว ขณะที่สติปัญญาอ่อนความเพียรอ่อนเป็นอย่างไร เรื่องของกิเลสมีแต่คอยจะรูกหน้าคืบหน้าเรื่อยไป ไม่มีคำว่าอ่อนกำลัง ด้วยการปล่อยตามใจให้มันคิดตามเรื่องของมัน นอกจากจะมีความเข้มแข็งทางความพากความเพียร หาอุบายวิธีการต่าง ๆ พลิกแพลงเปลี่ยนแปลงหลายสั้นหลายคม เพื่อจะต่อสู้กับกิเลสประเภทต่าง ๆ ที่คิดที่ปรั่งขึ้นภายในจิตใจของตัวเองนั้นแล อย่างน้อยให้สงบตัวลงไป พอใจได้รับความเย็นใจบ้างก็ยังดี นี่ท่านเรียกว่าสมาธิหรือสมถธรรม

การปฏิบัติธรรมถ้าไม่เห็นความสงบเย็นใจ จนปรากฏเป็นความสง่าราศีขึ้นภายในตัวเองแล้วเราจะหวังพึ่งอะไร ในตัวของเรานี้มีอะไร ก็หนัง เนื้อ เอ็น กระดูกหุ้มห่อกันอยู่เพียงเท่านั้นผิดอะไรกับโลกเขา สิ่งที่เป็นที่ภูมิใจภายในตัวของเรานี้ก็คือจิต เป็นผู้ทรงธรรมไว้ได้ ด้วยการประกอบความพากเพียรอยู่โดยสม่ำเสมอเป็นผลให้ทราบชัดภายในจิตใจ มีสมถธรรมเป็นพื้นฐานคือความสงบเย็นใจ เพียงเท่านี้เราก็ภูมิใจว่าใจเราได้รับความสงบเย็น ไม่ดิ้นรนกระวนกระวายเหมือนโลกทั่ว ๆ ไปที่เขาไม่ได้สนใจประพฤติปฏิบัติธรรมเลย

เราเป็นผู้ปฏิบัติธรรมได้ชมอรรถชมธรรมภายในจิตใจของตน ด้วยความภาคภูมิใจตั้งแต่ขั้นนี้ขึ้นไป เมื่อความอุตสาหะพยายามไม่หยุดไม่ถอย เพราะผลแห่งสมถธรรมได้ปรากฏเป็นพื้นฐานและเป็นต้นทุนอยู่แล้ว ความเพียรยอมจะก้าวไปอยู่โดยสม่ำเสมอ จากนั้นก็เป็นเรื่องของปัญญา พินิจพิจารณาใคร่ครวญ แยกแยะดังที่เคยอธิบายให้ฟังหลายครั้งหลายหนแล้ว โดยถือรากฐานอันสำคัญได้แก่ร่างกายของเราเป็นสนามรบ คือเป็นสถานที่ทำงาน เริ่มดังที่พระพุทธเจ้าทรงเปิดทางให้ในเบื้องต้นว่า เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ เอ้า เปิดเข้าไป แยกแยะเข้าไปให้เห็นตามความสัตย์ ความจริงของธรรม

ธรรมท่านไม่หลอกไม่หลอนผู้ใดแหละ ธรรมต้องเป็นความจริงเห็นตามความจริง เพราะพิจารณาตามความจริงของสภาวะธรรมทั้งหลายเหล่านี้ ไม่ได้มีการเสกสรรปั้นยอปอปั้นเหมือนกิเลสประเภทต่าง ๆ ซึ่งอาการใดแสดงออกมา มีแต่อาการหลอกลวงตมตุนทั้งนั้น ภายในร่างกายของเรามีชิ้นไหนที่กิเลสมันไม่สงวน มีชิ้นไหนที่กิเลสมันไม่ว่าเป็นของดิบของดี เป็นของสวยของงาม เป็นของจีรังถาวรมั่นคง เป็นของยั่งยืน มีที่ตรงไหนจุดไหน มีแต่เรื่องมันปั้นขึ้นมา ๆ ด้วยลม ๆ แล้ง ๆ ซึ่งหาความจริงไม่ได้ทั้งนั้น เราหลงขนาดไหนถึงยังยอมติดความเสกสรรปั้นยอปอของมันอยู่เช่นนี้ มันมีแต่ลม ๆ แล้ง ๆ หาความจริงที่ไหนมี ในร่างกายส่วนนี้ทั้งส่วนใดของผู้ใดก็ตาม มันไม่มี มีแต่ลม ๆ แล้ง ๆ

ที่กล่าวมาเหล่านี้เป็นเรื่องของความเสกสรรปั้นยอของกิเลส ให้โลกทั้งหลายได้ติดกัน ส่วนธรรมท่านพุงทะลุเข้าไปสู่ความจริง ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นความจริงอยู่แล้ว ธรรมก็พิจารณาตามความจริง ก้าวเดินตามความจริง ถ้าพูดถึงเรื่องอสุภะอสุภังในร่างกายของเรา นี่ตรงไหนที่เป็นของสะอาดสะอาด เป็นของสวยของงามมีที่ตรงไหน นี่ธรรมท่านบอกไม่มี เพราะไม่มีจริง ๆ

ถ้าพูดถึงเรื่องทุกข์ ทุกข์ เป็นยังไง บีบบังคับโหมวันหนึ่งคืนหนึ่ง ดิ้นรนกระวนกระวายเพราะบรรเทาทุกข์ เพราะระงับทุกข์ ไม่ใช่เพราะความสุขพาให้ดิ้นพาให้เพลิดเพลิน แต่เป็นความทุกข์ที่มันบีบบังคับภายในร่างกายและจิตใจของเรา จึงต้องดิ้นรนกระวนกระวายหรือกระเสือกกระสน ไม่มีใครที่จะอยู่โดยลำพังตนเองได้ ต้องดิ้นต้องดิ้นเสมอ เพื่อบรรเทาความทุกข์ที่เกิดขึ้นให้เบาบางลงไปบ้างพอทรงตัวอยู่ได้ในวันหนึ่ง ๆ นี่ท่านเรียกว่า ทุกข์ จริงหรือไม่จริงพิจารณาซิ กิเลสมันเอาความสุขที่โหมมาให้เสกสรรขึ้นมา เมื่อผิดจากความจริงแล้วมันจะต้องปั่นเกลียวกันกับความสุข กลายเป็นเรื่องความทุกข์ไปทั้งนั้น

คำว่า อนิจจัง ก็เห็นกันอยู่ที่นี่ เห็นอยู่ภายในตัวของเรา หายใจเข้าหายใจออกมันเที่ยงเมื่อไร ถ้าเที่ยงแล้วมันจะมีเข้ามียอกอะไรรออยู่ตลอดเวลา มีมากมีน้อยแล้วสุดท้ายมันก็หยุด ตายกันได้ นั่น อนิจจัง แปรสภาพตั้งแต่เด็ก ๆ เริ่มเข้าสู่ปฏิสนธิวิญญาณมาจนกระทั่งบัดนี้ แปรหรือไม่แปรดูเอาซิ นี่คือความจริง ท่านบอกว่า อนิจจัง เป็นอย่างนี้ ถ้าเชื่อตามหลักความจริงนี้แล้ว เราจะไปตื่นตื่นอะไรกับสิ่งที่มันเป็นตามสภาพของมัน เราก็รู้ตามสภาพของมันแล้วตื่นหาอะไร ไม่มีอะไรตื่น ที่ตื่นนั้นก็เพราะตื่นตามสิ่งหลอกลวงต่างหาก

คำว่า อนตตตา ก็เหมือนกัน นี่เหล่านี้ได้เคยแสดงมากมายก่ายกองหลายครั้งหลายหน ไม่มีที่จะละเว้นธรรมเหล่านี้เลยในการแสดงธรรม เพราะการปฏิบัติก็หาความละเว้นไม่ได้ในธรรมทั้งหลายเหล่านี้ ต้องเดินตามนี้ เพราะเป็นสายทางเดินเพื่อความคลี่คลายขยายตัวออกจากสิ่งผูกมัดหรือพันไฟทั้งหลายเหล่านี้ ที่เราไปยึดมั่น ให้ห่างออกไปด้วยการพิจารณาธรรมที่ถูกต้องดีงาม นี่เรื่องของปัญญาพิจารณาซิ

พระพุทธเจ้าก็ดีพระสาวกทั้งหลายก็ดี ท่านใช้ปัญญาอย่างนี้แล ถอดถอนกิเลสคลี่คลายกิเลส หรือว่าผูกมัดหรือสังหารกิเลสท่านพิจารณาอย่างนี้ จนเห็นผลเป็นที่พอพระทัยและพอใจแล้ว จึงได้มาสั่งสอนพวกเราทั้งหลายว่า ให้ดำเนินตามนี้จะไม่เป็นอื่น กิเลสจะหนาแน่นยิ่งกว่าแผ่นดินทั้งแผ่นดินก็ตามเถิด จะต้องพังทลายลงด้วยความจริง เพราะความจริงนี้มีอำนาจมากที่สุด ไม่มีอะไรเกินความจริง ไร้ความจอมปลอมมีเท่าไร พังทั้งนั้น พังแต่ว่าจอมปลอมเถอะ พังทั้งนั้น ๆ ถ้าความจริงได้เข้าถึงไหนสิ่งจอมปลอม

ยอมฟังไปด้วยกันทั้งนั้น เมื่อมีสติปัญญาพิจารณาตามหลักความจริง ด้วยความแก่กล้าสามารถเพียงไรแล้ว สิ่งที่ยึดมั่นถือมั่นสำคัญผิดตามเรื่องกิเลสหลอกลวงนั้น จะค่อยคลายตัวออกมาๆ จนสลัดปัดออกได้ กลายเป็นความสุข เพราะความไม่แบกไม่หามสิ่งเหล่านี้ขึ้นมากายในจิตใจของตน นี่ละท่านว่าปล่อยอุปาทาน

อุปาทานคือความแบกความหาม อันเกิดขึ้นมาจากความสำคัญมั่นหมายนั่นเอง มันถึงไปยึดไปถือ ทั้ง ๆ ที่ดินก็รู้จักอยู่แล้วว่าดินไปยึดหาอะไร แนะ เป็นยังงใจของพวกเราผู้ปฏิบัติ ให้กิเลสมันหลอกอย่างสดๆ ร้อนๆ พิจารณาซิ นี่คือเรื่องปัญญาพิจารณาคือคลายดูให้เห็นตามความเป็นจริง ส่วนที่จะคอยขัดคอยแย้งเราซึ่งเคยเป็นมาอย่างนั้นอยู่ตลอดเวลาแล้ว มันต้องขัดต้องแย้งอยู่ตลอดเวลา ต้องสู้กันกับสิ่งเหล่านี้แล คือความจอมปลอมนั้นนะมันมาขัดมาแย้งให้ว่าเป็นอย่างนั้นๆ ทั้งๆ ที่มันไม่เป็น มีแต่ลมแต่แล้งเสกสรรเอาเฉยๆ มันก็มาขัดมาแย้ง ถ้าสติปัญญาไม่ทันก็หลงตาม ล่มจมไปตามมันจนได้ไม่สงสัย นี่คือเรื่องของปัญญาแห่งผู้ปฏิบัติ

วันหนึ่งๆ นักบวชเรามีงานอะไร มีแต่งงานชำระชกฟอกจิตใจของตนให้กิเลสทั้งหลายเบาบางลงไป จนกระทั่งถึงหมดสิ้นไปจากใจด้วยความเพียรของเรานี้เท่านั้น แล้วมีงานอะไรเข้ามาแทรกมาขัดมาแย้ง ถ้าไม่ใช่เราหาเรื่องใส่ตัวเอง หากจับพินจับไฟมาเผาตัวเองให้เดือดร้อนวุ่นวายไปเท่านั้น ไม่เห็นมีอะไรที่จะมาขัดมาแย้งเราไม่ให้ประกอบความพากเพียรได้ ด้วยความเต็มอกเต็มใจและได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย เราดูวันหนึ่งๆ มีงานมีการอะไร บิณฑบาตก็ลำบากบาตรเหลือบาตรมา จะฉันสักเท่าไรก็ได้ และฉันแล้วก็ไม่เห็นมีใครมาบังคับบัญชา ให้ต้องไปทำงานนั้นและต้องไปทำงานนี้เหมือนอย่างโลกสงสารเขา มีแต่การประกอบความพากเพียร

ฉันอยู่เราก็ทำได้ทำความเพียร ไม่มีการบังคับ เพราะการประกอบความเพียรมีอยู่ทุกขณะจิตของผู้สนใจที่จะพิจารณาได้ทุกขณะจิต ๆ นอกจากเราไม่สนใจเสียเท่านั้น แล้วก็หาเรื่องหาราวว่า อันนั้นมายุงอันนี้มายุง ก็เรื่องของกิเลสมันต้องยุงตลอดเวลา นั้นแหละ มันพาใครให้สงบรมเย็นเมื่อไร เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องของกิเลสเรารู้ไหม เราก็ไม่รู้แล้วเกล็ดไถลออกไปๆ อยู่เรื่อย ๆ ไม่เข้าร่องเข้ารอยที่จะให้เป็นความสงบรมเย็นตามทางอรรถทางธรรมเลย เราจะหวังเอามรรคผลนิพพานที่ไหนกัน

พระพุทธเจ้าและพระสาวกท่านดำเนิน ท่านไม่ได้ดำเนินอย่างนี้ สถานที่อยู่ของท่านก็ป่าก็เขามืดไปหมดในตำรับตำราค่านกันไม่ได้ เพราะต่างคนต่างเรียนต่างคนต่างรู้เห็นมาหาค่านกันที่ไหน เพราะเป็นสาวกชาตธรรมที่ตรัสไว้ชอบแล้วเอาอะไรไปค่าน พระสาวกทั้งหลายร้อยทั้งร้อยพันทั้งพัน ท่านถือเป็นเนื้อเป็นหนังในสถานที่อยู่คือป่าคือเขาลำเนาไพร การประกอบความพากเพียรเป็นจิตเป็นใจพึงเป็นพึงตายกับการ

ประกอบความเพียรอย่างแท้จริง การต่อสู้กิเลสก็เหมือนกัน สู้อาถึงเป็นถึงตาย ผลก็ปรากฏขึ้นมาว่าเป็น พุทธิ สรรณิ คัจฉามิ ของพวกเรา ธมฺมํ ปรากฏขึ้นมาจากความเพียรของพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายให้โลกได้กราบไหว้บูชา สงฺฆํ สรรณิ คัจฉามิ เป็นผู้สิ้นกิเลสตามเสด็จพระพุทธเจ้าทัน เป็นองค์พยานของพระพุทธเจ้า เพราะการประกอบความเพียรดังที่กล่าวมาเหล่านี้แล

ท่านไม่ใช่เพราะยุ่งเหยิงวุ่นวายกับสิ่งนั้นสิ่งนี้ ไปแย่งเอางานของโลกมาเหมาเสียหมดทั้งตลาด ภายในใจของเรามีแต่ตลาดของงานยุ่งไปหมด งานนั้นแล้วงานนี้ งานนี้แล้วงานนั้น ไปยุ่งไปหมด หากความปรุ้งเป็นอรรถเป็นธรรมไม่มี มีแต่เรื่องของกิเลสเข้าไปติดตลาดภายในหัวใจของพระผู้ปฏิบัติ เราจะหวังเอามรรคผลนิพพานที่โหนมี มันก็มีแต่ความเหลวไหลเหลวแหลกเต็มหัวใจเรานั้นแล แล้วเราจะเป็นที่พึงใจที่ตรงไหน สำหรับผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลาย พิจารณาซิ

ต้องนำมาพิจารณา ต้องนำมาเทียบเคียง ผู้จะปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น ต้องสะอาดต้องแสง หาช่องทางที่จะเล็ดลอดไปได้อยู่โดยสม่ำเสมอไม่มากก็น้อย ต้องเป็นอยู่เช่นนั้นผู้ปฏิบัติ เพราะกิเลสนี้เป็นสิ่งที่เหนียวแน่นที่สุด ซาบซ่านไปทั่วสกลกาย ทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกมีแต่เรื่องของกิเลสจับจองไว้หมด เหตุใดเราจะมีช่องทางพอเล็ดลอดไปได้ ถ้าไม่ใช่สติปัญญาศรัทธาความเพียรอย่างแท้จริงแล้วจะไปไม่รอด ตายแล้วเกิด เกิดแล้วตาย และแบกหามกองทุกข์ที่เป็นผลของกิเลสผลิตขึ้นมาอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่กับไหนดั้งไปเดี๋ยวนี้

เราเป็นที่แนใจการแนะนำสั่งสอนหมู่เพื่อน แนใจในหัวใจนี้เอง ได้ปฏิบัติมาอย่างนี้ เรื่องใจดวงนี้มันเคยแบกภพแบกชาติ พร้อมกับแบกกองทุกข์มานาน้อยเพียงไร ตั้งแต่กับไหนดั้งไปเดี๋ยวนี้ไม่ได้เลยจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ มันจะสิ้นสุดยุติกันที่ตรงไหนเรื่องกองทุกข์เหล่านี้ ถ้ากิเลสอันเป็นเหตุผลิตทุกข์ขึ้นมามันยุติลงได้ ทุกข์ก็เป็นอันว่าหมดสิ้นไป ความเกิดแก่เจ็บตายทั้งหลายดังที่ท่านว่า ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา มรณฺมุปี ทุกฺขํ ซึ่งเป็นความทุกข์ทั้งนั้น เพราะอำนาจแห่งความเกิดและเพราะเชื้อแห่งสิ่งที่พาให้เกิดมันมีอยู่ภายในจิตใจนี้ ได้สังหารกันลงไปแล้ว มันจะเอาอะไรมาเกิด แน่ะ พิงซิ นี้ละตรงนี้ตรงสำคัญ

จุดที่รวมแห่งกองทุกข์ทั้งหลายดังที่กล่าวมาเหล่านี้ ก็คือกิเลสเป็นผู้ประมวลเป็นผู้ผลิตขึ้นมาภายในจิตใจดวงนี้เอง ถึงไม้นับก็ตามมันรู้อยู่ประจักษ์ เอาปัจจุบันจิตนี้เป็นสักขีพยานย้อนหลังเข้าไปก็กักก็กัก ก็เข้าใจในจุดนี้หมด ไม่ได้นอกเหนือไปจากจุดคือตัวเหตุอันสำคัญ ได้แก่จิตที่มีอวิชชาฝังจมอยู่นี้เลย อวิชชาคือเชื้ออันสำคัญฝังจม

อยู่ภายในจิตใจ นี่คือกิเลสตัวสำคัญที่สุดละเอียดแหลมคมมากที่สุด จึงเรียกว่ากษัตริย์
 วัฏจิต จะได้แก่อะไร ถ้าไม่ได้แก้จิตได้แก้วิชชาดวงนี้ นี่ประมวลเข้ามา

ผู้ปฏิบัติเท่านั้นจะสามารถประมวลสิ่งเหล่านี้ได้ โดยไม่ต้องไปถามใครและ
 พระพุทธเจ้าท่านทรงสั่งสอนไว้เรียบร้อยแล้ว วิธีการที่จะประมวลสิ่งเหล่านี้ด้วยความ
 พากเพียรกลั่นกรองเข้ามา ตัดเข้ามาเรื่อย ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วตะกี้นี้ ตั้งแต่เรื่อง
 อสุภะอสุภัง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี่ล้วนแล้วแต่ประมวลเข้ามาให้เห็นตามความสัตย์
 ความจริง ที่มันเป็นจริงอยู่แล้วอย่างไร ให้เห็นตามความสัตย์ความจริงโดยทางปัญญา
 อย่างนั้น ๆ แล้วจะประมวลตัวเข้ามา ๆ และหย่อนเข้ามา ๆ จนรวมเข้ามาสู่ที่ใจดวงเดียว

เรื่องภพชาติอะไรเป็นสาเหตุ กำหนดลงไปดูที่นั่น มันก็กระจ่างแจ่มอยู่แล้ว
 อะไรเป็นภพชาติ ต้นไม้ภูเขาเขาไม่ได้เป็นภพเป็นชาติ ไม่ได้มาสร้างความสุขความ
 ลำบากให้ นอกจากกิเลสที่ฝังอยู่ในจิตใจดวงเดียวนี้นี้เท่านั้น ความเพียรหยั่งลงที่ตรง
 นี้ซึ่งนักปฏิบัติ เมื่อหยั่งลงไปตรงนี้แล้ว ยังไงก็ประมวลเข้ามาได้ละ เอ้า เคยเกิดมาก็ภพ
 ก็ชาติก็กัปก็กาลก็เกิดมาแล้วผ่านมาแล้ว อนาคตจะเป็นอย่างไร ตัดลงในวงปัจจุบันให้
 ชาติระบับ อนาคตจะมีไปไม่ได้ถ้าปัจจุบันไม่ส่งเงื่อนไขไปเกิด ปัจจุบันนี้ได้พันลงอย่าง
 ชาติระบับหันแหลกไม่มีเหลือแล้วภายในจิตใจ กระจ่างแจ่มขึ้นในที่นี้ ไม่ต้องถามใคร
 พูดแล้วสาธุเลย บรรดาสาวกอรหันต์ทั้งหลายที่ไม่ทูลถามพระพุทธเจ้า ก็ทูลถาม
 อย่างไรเพราะความจริงอันเดียวกัน สอนลงเพื่อความจริงนี้เท่านั้นไม่เป็นอย่างอื่น ก็คือ
 พระโอวาทของพระพุทธเจ้า สนฺทิฎฐิโก อย่างสุดยอดก็ตรงนี้จะเป็นที่ตรงไหน พระ
 พุทธเจ้าก็ สนฺทิฎฐิโก สุดยอดพระทัยในตรงนี้ พระสาวกก็สุดยอดที่ตรงนี้ แล้วประกาศ
 กังวานขึ้นด้วยความจริงอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยขึ้นที่ดวงใจดวงเดียวนี้นี้เท่านั้น นั่นปลด
 แล้วทุกข์ที่นี้ เอ้า เรื่องที่จะไปเกิดไปตายที่ไหนหมด มันรู้เองจะว่ายังไง

นี่ละการที่จะสังหารเรื่องความทุกข์ให้สังหารอย่างนี้ อะไรเป็นตัวเหตุก็พูดแล้ว
 มันเกี่ยวโยงไปถึงไหน ๆ พิจารณาประมวลเข้ามา ๆ ถึงเรียกว่าปัญญา ปัญญาเป็นของ
 สำคัญมากทีเดียว เวลาใช้ปัญญาเอาจริงเอาจังเต็มเม็ดเต็มหน่วย สติกำลังวังชามีเท่าไร
 โหมตัวเข้าไปอย่าเสียดายทุกข์ อย่าเสียดายกิเลสสมุทัยคือความขี้เกียจขี้คร้าน ความท้อ
 แท้ออ่อนแอ ความเกลียดชังซึ่งเป็นเรื่องของสมุทัย ลากจิตใจของเราออกไปนอกกลุ่มนอก
 ทางทั้งนั้น นี่เคยเป็นมาเท่าไรแล้ว ผู้ปฏิบัติไม่ทราบใครจะทราบ ต้องผู้ปฏิบัตินี้เท่านั้น

พระพุทธเจ้าเป็นเอกในภาคปฏิบัติ พระสาวกอรหันต์ทั้งหลายเป็นเอกในภาค
 ปฏิบัติ เพราะฉะนั้นท่านจึงได้ทรงธรรมอันเอกขึ้นที่ใจของท่าน นี้ผู้ปฏิบัติทั้งหลาย
 ดำเนินหรือเอาเครื่องมือจากพระพุทธเจ้าที่ทรงดำเนินและประทานให้แล้วนั้น คือ
 ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เป็นต้น ประมวลเข้ามา โหมกันกับกิเลสที่เต็มอยู่ในหัว

ใจนี้ อยากรู้ก็ฟัง พระพุทธเจ้าทำลายกิเลสให้พังราบลงไปเพราะธรรมเหล่านี้ สวาททั้งหลายเพราะธรรมเหล่านี้ทั้งนั้น เหตุใดเมื่อเข้ามาสู่เราแล้วจะล่มจมฉิบหายไป ถ้าไม่ใช่กิเลสมันปิดมือออกเสียๆ ไม่ให้ฟันไม่ให้ทำลายมันได้เท่านั้น มักจะเป็นอย่างนั้น

เท่าที่สังเกตดูความพากเพียรของหมู่เพื่อน อ่อนแอท้อแท้ ทำอะไรๆ มักจะสะดุดตาสะดุดหูอยู่เสมอ พุดก็สะดุดหู กิริยาที่แสดงออกก็สะดุดตา มันทำไมจึงสะดุดตา มันบกพร่องในธรรมมันก็สะดุดตา ถ้าเรามองเป็นธรรมมองด้วยความเป็นธรรม มองด้วยสติมองด้วยปัญญา หลักธรรมชาติของธรรมที่พระองค์ทรงสอนไว้แล้ว ตรงไหนที่ผิดก็รู้ ไม่ผิดก็รู้ นั่น แล้วทำไมเจ้าของไม่รู้เจ้าของนี่ซิมันสำคัญ

นี่เราพูดถึงผลของการปฏิบัติ ผลที่เหมาะสมอย่างยิ่งกับภูมิปฏิบัติกับผู้ปฏิบัติ คือนักบวชของเรา ก็คือมรรคผลนิพพาน นี่เป็นที่เหมาะสมมากกับผู้ปฏิบัติ ใจเรื่องกิเลสตัณหาอาสวะ หรือเรื่องดินร่นกระวนกระวายกวัดแกว่งกับสิ่งนั้นสิ่งนี้ ยุ่งเหยิงในเรื่องนั้นเรื่องนี้ ไม่ใช่เรื่องของสมณะผู้ปฏิบัติธรรมเลย คือผู้ปฏิบัติธรรมปฏิบัติเพื่อจะถอดถอนกิเลส ซึ่งเป็นตัวสำคัญอยู่ในจิตใจด้วยความเพียรเต็มเม็ดเต็มหน่วย สละเป็นสละตายลงไปนี่เท่านั้น เป็นผู้ที่จะทรงมรรคทรงผลได้โดยสมบูรณ์ ดังครั้งพุทธกาลท่านทรงมาแล้ว เพราะธรรมนี้เป็นธรรมสดๆ ร้อนๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้แล้วนี้ ไม่มีปลีกแหวะ ไม่มีผิดไม่มีเคลื่อนคลาดจากหลักความจริงที่ทรงดำเนินมาแล้ว และเห็นผลเป็นที่พอพระทัยมาแล้วเลย ตรงแนวต่อความพันทุกอย่างเดียวกัน ถ้าเรานำมาประพฤติปฏิบัติยึดไว้เป็นหลักเป็นเกณฑ์จริงๆ ไม่ให้กิเลสมันมาปิดมือออกเสีย แล้วผลักไสออกนอกกลุ่มออกไปเสียเท่านั้น อยากรู้ก็ไปไม่พันเรื่องมรรคผลนิพพาน เพราะรออยู่แล้วตามความจริงของผู้ปฏิบัติที่จะก้าวเข้าไปสู่จุดนั้น นี่มันสำคัญที่การปฏิบัติ

จิตใจเหล่านี้แหละๆ หละๆ หากความสัตย์ความจริงไม่ได้นี่ซิ มันมีแต่เรื่องของกิเลส แสดงออกอยู่ตลอดเวลาไม่ใช่เรื่องของธรรมแสดง เรื่องความมีสติ เรื่องความมีปัญญา พาแสดงนั้นเป็นเรื่องของธรรม ในวงผู้ปฏิบัติสติปัญญาเป็นสำคัญมากที่สุด การเดินจงกรมก็ดี นั่งสมาธิภาวนาประการใดก็ตาม สติปัญญาเป็นของสำคัญมาก ทนก็ทนด้วยความมีสติ ด้วยความมีปัญญา อดทนก็ดี ต่อสู้วิธีต่างๆ ด้วยสติปัญญาทั้งนั้น

คำว่าสติปัญญานี้ไม่เว้น เพราะเป็นธรรมที่จำเป็นและสำคัญมากที่สุดในการต่อสู้กับกิเลส ถ้าธรรมทั้งสองประเภทนี้ไม่มี คำว่าเพียรๆ ก็ไม่ทราบว่าจะเพียรอะไร การเดินโลกเขาก็เดินได้ การนั่งโลกเขาก็นั่งได้ ไม่เห็นมีอะไรผิดแปลก ถ้าไม่ใช่ นั่งด้วยสติ นั่งด้วยปัญญา ที่ถูกต้องตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่สติปัญญาเรื่องโลกๆ ที่กิเลสมันผลิตให้ นั่น แต่เป็นสติปัญญาที่เกิดขึ้นจากหลักธรรมที่ทรงแสดงไว้แล้ว นำเข้า

มาประพุดปฏิบัติต่อตนเอง จนกลายเป็นสมบัติของตนขึ้นมา เป็นสติของตนปัญญาของตนแท้ นั้นแลเป็นเครื่องสังหารกิเลสโดยไม่ต้องสงสัย นี่ละพวกเรากพร่องมากที่สุดก็ตรงนี้

ผลของศาสนาผลของผู้ปฏิบัติไม่ปรากฏเลยนี้เป็นอย่างไรกันพวกเรา มีแต่ชื่อพระกรรมฐาน พระอริยสงฆ์ธรรมฐาน แต่มรรคผลนิพพานที่ควรแก่วงปฏิบัติของเรามีหรือไม่มีนี่ชิมันสำคัญ เราอยากจะพูดว่ามันไม่มี ถ้าความเพียรอย่างที่เป็นอยู่เวลานี้มันจะมีไม่ได้ เพราะถูกกิเลสตบถูกกิเลสตีถูกกิเลสปิดออกอยู่ตลอดเวลา มันไม่เข้าช่องเข้าทางพอจะฟันหัวกิเลสได้ซิ มีแต่กิเลสจับเครื่องศาสตราวุธนั้นมาฟันหัวเราเสียโดยไม่รู้ลึกตัว ๆ ทั้ง ๆ ที่ประกอบความพากเพียรอยู่นั้นแล อันนี้ละมีจำนวนมาก นี่เราจะเห็นว่ายังงี้ ก็เพราะเราโง่กว่ากิเลสมันชิมันถึงไม่ทัน

ผลิตสติปัญญาขึ้น เอ้า อบรมสติปัญญาขึ้นให้ดี สืบเนื่องกันไปโดยลำดับ สติให้สืบเนื่อง ปัญญาก็ใช้ความพินิจพิจารณาเข้าไปดังที่กล่าวนี้ สถานที่ทำงานของปัญญาคืออะไรก็พูดแล้วแต่ก็นี้ ยกร่างกายนี้ขึ้นแล้วมันจะกระจายไปหมดถึงพวกนามธรรมทั้งหลาย นี่ล้วนแล้วแต่เป็นที่ทำงานของปัญญา มีหน้าซ้ำยังเป็นหินลับของปัญญาได้อีก ใครพิจารณามากเท่าไรปัญญายิ่งคมกล้า พิจารณามากเท่าไรปัญญายิ่งเฉียบแหลมสามารถที่จะแทงทะลุเข้าไปในกิเลสส่วนละเอียด ธรรมส่วนละเอียดตามกันเข้าไป ๆ จนกระทั่งถึงสังหารกิเลสได้ นี่ละมันทันที่นี้ ไอ้เรื่องกิเลสมันแสดงออกมาในแง่ใดมุมใดทันกันทั้งนั้น ไม่ทันฆ่าไม่ได้ ไม่ทันสังหารไม่ได้ เมื่อถึงขั้นที่ควรจะทันปิดไม่อยู่

การที่จะทำให้ทันเพราะอะไร ก็เพราะการอบรมการอุทิศสำหรับพยายาม การบิ๊งบิ๊งอยู่ไม่หยุดไม่ถอย เห็นภัยก็ให้เห็นอย่างถึงใจตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ทรงสั่งสอนด้วยความเห็นภัยอย่างถึงพระทัย ท่านไม่ทรงสั่งสอนโลกด้วยธรรมดา ๆ เป็นประเพณีไปเฉย ๆ เป็นพระเมตตาแล้ว ๆ ด้วยความเห็นภัยในทุกข์จริง ๆ จึงต้องสอนเต็มเม็ดเต็มหน่วยเต็มบาทเต็มบาท ธรรมจึงเป็นสวากขาตธรรม ชอบแล้ว ๆ เอ้า มานี่เถอะ ๆ หรือให้ดำเนินอย่างนี้ ๆ จะไม่เป็นอย่างอื่น จะหลุดพ้นไปโดยลำดับเหมือนเป็นอย่างนั้น

ว่าเห็นคุณ พระองค์ก็ทรงคุณค่าอันเลิศประเสริฐอยู่แล้วภายในพระทัย ทั้งเห็นคุณทั้งเห็นโทษมีน้ำหนักเท่ากันภายในพระทัยของพระพุทธเจ้า เพราะประจักษ์ด้วยกัน การแนะนำสั่งสอนโลกเพื่อหนีจากโทษทั้งหลาย ก็สั่งสอนด้วยความเต็มเม็ดเต็มหน่วย เพื่อคุณธรรมทั้งหลายมีความหลุดพ้นวิมุตติธรรมเป็นต้น ก็ทรงสั่งสอนอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ไม่มีปิดบังลี้ลับ เปิดเผยไว้หมดทุกแง่ทุกมุม ผู้ปฏิบัติที่ปฏิบัติด้วยความสัตย์ ความจริงเต็มเม็ดเต็มหน่วย จึงได้บรรลุมรรคผลนิพพาน ตามเสด็จพระพุทธเจ้าท่าน ดัง

ที่เราเห็นแล้วซึ่งกล่าวเมื่อสักครู่นี้ว่า พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ องค์นั้นท่านสำเร็จเป็นวิสุทธิบุคคลล้วน ๆ ที่เดียว นั้น

ท่านเหล่านี้แลเป็นผู้พ้นภัยอย่างแท้จริง พ้นจริง ๆ ไม่มีคำว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เข้าไปเกี่ยวข้องเหมือนโลกทั้งหลายทั่ว ๆ ไป คือสามแดนโลกธาตุนี้เลย นี่พ้นจริง ๆ เราปฏิบัติเพื่อความพ้นจริง ๆ หนีทุกข์จริง ๆ ไม่ให้ทุกข์ติดสอยห้อยตามได้ทันเลย เหมือนพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ เราจะปฏิบัติอย่างไร หรือจะปฏิบัติแบบลุ่ม ๆ ดอน ๆ กิน ๆ นอน ๆ ชี้เกี่ยชี้คร้านเต็มไปหมดในตัวของเราของเณรนี้หรือ พิจารณาซิ

สิ่งเหล่านี้มันมีอยู่ทั่วไปในโลกในสังสาร เป็นของอัศจรรย์ที่ไหนดมี นอกจากความขยันหมั่นเพียร ความอุตสาหะพยายามของเรา ใช้ความคิดความพินิจพิจารณาให้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ตามอรรถธรรมที่ทรงสั่งสอนไว้เท่านั้น จะเป็นสายทางให้พ้นทุกข์โดยไม่ต้องสงสัย เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าและครั้งพุทธกาลท่านทรงกันไว้ในธรรมทั้งหลายอันเลิศเลอตั้งที่กล่าวมาแล้วนี้

ธรรมเหล่านี้แสดงไว้เพื่อใคร พุทธบริษัทคือใครถ้าไม่ใช่เรา ภิกษุบริษัทก็หมายถึงเราผู้ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น ธรรมล้ำเอียงที่ตรงไหน ไม่มีคำว่าล้ำเอียง ก็เลสก็ไม่เอียง ถ้าผิดมันก็พ้นเราเลย ถ้าถูกเราก็ก่อนมันได้เลยเหมือนกัน ให้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติอย่ามาเหลาะ ๆ แหละ ๆ

ทางพระก็มากขึ้นทุกวัน เณรมากขึ้นทุกวัน แออัดกันไปหมด อัดกันเหมือนปลาในกระป๋อง คุณธรรมที่จะทรงเป็นมรรคเป็นผลไม่มีนี่ว่าไง มันจะไม่พอกแตกแล้วหรือ ผู้ปฏิบัติธรรมหาธรรมภายในใจไม่เจอมันก็อกแตกละซิ สมาธิธรรมคือความสงบใจก็ไม่มี ปัญญาธรรมความเฉลียวฉลาดให้ทันกลมายาของกิเลส ฆ่ากิเลสไปโดยลำดับ ๆ ก็ไม่มี มรรคผลนิพพานที่พระองค์ทรงสั่งสอนไว้เพื่อจุดนั้นจะเอามาจากจุดไหน ถ้าไม่เอามาจากสายทางเดินที่ถูกต้องตั้งงามนี้เท่านั้น

เวลานี้ศาสนาเป็นอย่างที่วานี้แล้วละ ถือว่าเรื่องวัตถุนี่เป็นเนื้อเป็นหนังเป็นจิตเป็นใจ เป็นรากเป็นฐานจริง ๆ ยิ่งกว่าการประพฤติปฏิบัติจิตใจให้เป็นรากเป็นฐานด้วยศีลด้วยธรรมด้วยความสงบร่มเย็น ทรงไว้ซึ่งมรรคผลนิพพาน อย่างนี้จะไม่มีแล้วนะเวลานี้ มีแต่ชื่อ เลยจะกลายเป็นศาสนาประเพณี เพราะกิเลสพาให้เป็นประเพณี ธรรมท่านไม่เป็นประเพณี แต่กิเลสพาให้เป็น ในวงผู้ปฏิบัติในวงผู้นับถือพุทธศาสนานั้นแลจะเป็นที่ไหนไป คนที่เขาไม่นับถือไม่เอามาเกี่ยวข้อง พุดกันในวงผู้ปฏิบัติ ผู้นับถือพุทธศาสนานี้แล ให้กิเลสมันถือเป็นประเพณีในศาสนา จากหัวใจของผู้นับถือแต่ละคน ๆ เลยหาผลหาผลไม่มี มีแต่เรื่องของกิเลสเต็มหัวใจ นั้น ศาสนาก็มีแต่ชื่อชื่อกจะทำอย่างไร

ไปที่ไหนเราดูซิความเคลื่อนไหวของศาสนา มีแต่ยุ่งเหยิงวุ่นวายกวนบ้านกวนเมืองเต็มไปหมด คนนั้นจะเอาอย่างนั้น คนนี้จะเอาอย่างนี้ มีแต่เรื่องกวนกัน ดูที่หัวใจที่มันยุ่ง ๆ วุ่น ๆ วาย ๆ อยู่เวลานี้ไม่ดู แก่ตรงนี้แล้วมันสงบเย็นใจ การอยู่การกินการไป การมาปัจจัยทั้งสี่ไม่ว่าโลกว่าธรรม คือไม่ว่าฆราวาสไม่ว่าพระว่าเณร พอเป็นพอไปแล้วสบายคนเรา ไอ้เรื่องความฟุ้งเพื่อเห่อเหิมไม่มีเมืองพอนี้คือเรื่องของกิเลส มันให้คนเป็นสุขเพราะเรื่องของกิเลสที่ไหนดมี เอ้า เออว่าชิ บ้านปลูกไว้ประมาณสักก็ร้อยชั้น เอ้าปลูกไปชิ นั่นแหละที่จะทำให้คนเกิดความสุข ธรรมต่างหากที่จะทำให้เกิดความสุข ความพอดีความรู้จักประมาณ ความรู้จักรักษาตัวบำรุงหัวใจของตัวเอง ให้ได้ใช้สิ่งทั้งหลายถูกต้องดีงาม เพื่อความสุขแก่ตัวเองเท่านั้น นั่นมันเพื่อกิเลสความโลภไม่มีเมืองพอ ความโกรธความหลงไม่มีเมืองพอ อะไรเมื่อไม่มีเมืองพอก็ต้องหิวไปจนกระทั่งวันตาย หากความสุขที่ไหนดมี

พระเราก็เหมือนกัน นำเรื่องของกิเลสประเภทที่โลกเขาใช้กันอยู่ดาษดื่นเต็มโลกเต็มสงสารนี้มาใช้ในหัวใจเรา ก็จะมาเผาหัวใจเรา หากความพอดีไม่ได้ ดิ้นดีด้อยเหมือนกับสุนัขขี้เรื้อน เอาความสุขมาจากไหน เราเคยเห็นไหมสุนัขขี้เรื้อน นั่งที่ไหนดมันก็เกาแต่หมัด เกาอยู่อย่างนั้นตลอดเวลา เพราะมันดินมันอยู่เป็นสุขไม่ได้ มันคันมันก็เกา ที่นี้จิตมันคันก็เป็นอย่างนั้นแหละ เกาอย่างนั้นแล้วเกาอย่างนี้ ยุ่งกับสิ่งนั้นแล้วยุ่งกับสิ่งนี้ไปหาที่ควรจะได้สงบมันไม่สงบ เพราะหัวใจไม่สงบ มันพาดันก็ต้องดิ้นยุ่งไปหมด โลกเหมือนธรรม ธรรมเหมือนโลก พระเหมือนบ้าน บ้านเหมือนพระ วัดเหมือนบ้าน บ้านเหมือนวัด โยมเหมือนพระ พระเหมือนโยมไปเลย เอาอะไรมาเป็นสาระสำคัญที่มีแปลกต่างกัน ถ้าไม่วัดกันด้วยข้อปฏิบัติตามศีลตามธรรม ไม่วัดกันด้วยทางใจที่มีความสงบเย็นใจและความผ่องใส ความสว่างงามและความกระจ่างแจ้งภายในจิตใจ เป็นเลิศเป็นเลออยู่ภายในจิตใจนี้ เอาอะไรมาวัดกันระหว่างศาสนากับโลก มีต่างกันอย่างไรเท่านั้น

ถ้าไม่ทำจิตใจ ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าให้เป็นผลอย่างนี้แล้ว ก็ไม่เห็นมีผิดแปลกอะไรกับโลก ผ้าเหลืองๆ เต็มอยู่ในตลาดลาดเลอ อัจฉริยะที่ตรงไหน หัวโล้นใครโกนก็ได้ไม่ยาก เด็กโกนก็ได้ ผู้ชายผู้หญิงโกนได้ทั้งนั้น ถ้าการประพฤติปฏิบัติตัวเองไม่มีไม่ดี

เพราะฉะนั้นการปฏิบัติต่อจิตใจซึ่งเป็นรากฐานสำคัญนี้ จึงเป็นของสำคัญมากที่สุด เมื่อปฏิบัติต่อจิตใจให้มีความรอบคอบ มีความเฉลียวฉลาดทันกับเหตุการณ์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับทั้งภายนอกและภายในแล้ว นี้จะเป็นผู้ทรงความสงบเย็นใจไว้ได้ พระก็เย็นใจ อยู่ในป่าในเขาที่ไหนดเย็นใจ มีไม่มีไม่สำคัญ ความเย็นใจคือสมบัติอันล้ำค่าแล้ว

โลกก็ให้รู้จักประมาณในการประพฤติปฏิบัติต่อตัวเอง การกินอยู่ใช้สอยไม่ให้ฟุ่มเฟือย ไม่ให้ฟุ้งเฟ้อเพื่อเหิมไปตามอำนาจของกิเลส ซึ่งเป็นเรื่องที่จะชนพินชนไฟมาเผาตัวอยู่ตลอดเวลา นั้นมันดีที่ตรงไหนตรงนั้น ไม่เห็นมีทางดีเลย ถ้าจิตมีประมาณมีความพอดีแล้ว ก็สงบเย็นใจได้สบายได้คนเรา ถ้ามีธรรมไปประพฤติปฏิบัติ

แต่นี้มันไม่มีธรรมละซิ ความโลภเป็นธรรมเมื่อไร ราคะตัณหาเป็นธรรมเมื่อไร มันเป็นเรื่องสังหารคนผู้ไม่มีธรรม ถ้าผู้มีธรรมก็มีเบรคห้ามล้อ ใช้สอยพอประมาณ ด้วยอรรถด้วยธรรมเป็นเบรคห้ามล้อเอาไว้ ไฟไฟก็จะไม่เผามากจนกินไป แม้จะละไม่ได้ก็ตาม ถ้ายังมีการหักห้ามต้านทานกันอยู่แล้ว ก็พอพืดพอเหวี่ยงกันไป อันนี้ปล่อยให้เหยียบคันเร่งเสียจนลงคลองจมไปเลยทิ้งรถทิ้งคน แล้วเอาความสุขมาจากไหนด้วยความลุ่มจมเช่นนั้น นี่ก็เหมือนกัน เพราะความโลภมันพาลลงคลอง แล้วเอาความสุข ความสบายมาจากที่ไหน

เราอย่าไปตื่นซี ตื่นเหล็ก ตื่นหิน ตื่นอิฐ ตื่นปูน ตื่นไม้ เหล่านี้มันมีเต็มโลก เหยียบอยู่นี่ก็อิฐปูนหินทรายไม้ทั้งนั้นแหละ เดินไปไหนก้าวไปไหน ไม่มีสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องรองรับฝ่าเท้าเราแล้วเราเดินได้ยังไง มันเต็มไปหมดตื่นมันอะไร เหล็กฟิงซีเหล็ก ตื่นหาอะไร พิจารณาให้คล่องตัวชินนักปฏิบัติ นี่เราสอนนักปฏิบัติให้คล่องตัวทุกสิ่งทุกอย่าง เมื่อคล่องตัวแล้วรอบตัวแล้วอยู่ไหนอยู่ได้ ใช้อะไรใช้ได้สบายๆ พอเหมาะพอดีกับหัวใจที่พอดีอยู่แล้วนั้น หาความทุกข์ไม่มี

ไอ้ที่มันเลยเถิดนั้นซี มันเลยประมาณนั้นซี มันออกนอกกลุ่มนอกทางแล้วออกหากองทุกข์ทั้งนั้นแหละ ไม่มีคำว่าหาความสุข ถ้านอกเหนือจากธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้แล้วนี้ ใครอย่าหวังว่าจะได้ความสุขเลิศเลอมาจากไหน มาแข่งศาสนธรรมของพระพุทธเจ้า จนกระทั่งวันตายมันก็ตายไปด้วยความทุกข์ความทรมานของผู้ที่ต้องการแข่งอย่างนั้นนั่นแหละ จะเป็นอะไรที่ไหนไป

นี่ก็กิเลสกับธรรมแข่งกันอยู่ในหัวใจเรา นี่เรารู้ไหมเวลานี้ มันแข่งกันเรื่องอะไร บ้างเราไม่ได้ดูบ้างหรือ นี่ระหว่างกิเลสกับธรรมแข่งกันอยู่ภายในนี้ มีแต่กิเลสชนะธรรมแพ้อย่างราบเลย แพ้อย่างหมอบราบๆ คือใคร ถ้าไม่ใช่ผู้ปฏิบัติเรานี่จะเป็นใครไป ถ้าอยากให้เห็นชัยชนะระหว่างธรรมกับกิเลสต่อสู้กัน เห็นชัยชนะของธรรมต่อสู้กิเลส ฟาดฟันกิเลสลงไป เอานี่เอาลงไปซิ สติปัญญาที่มีเอาหุ่งตัมแกงกินได้หรือ พระพุทธเจ้าใช้ฆ่ากิเลส ฟันกิเลส ห้ำหั่นกิเลสจนหมอบราบไปหมดไม่มีอะไรเหลือซากติดอยู่ในพระทัยเลยนั้นเพราะอะไร ถ้าไม่ใช่เพราะสติ ปัญญา ศรัทธาความเพียรนี่จะเป็นอะไรที่ไหนไป อิฐ ปูน หินทรายนี้มีที่ไหนไปฆ่ากิเลสตรงไหน พิจารณาซิ

ตื่นอะไรนักปฏิบัติ ให้มันเห็นอยู่ภายในจิตใจนี้ มันสว่างโร่อยู่ทั้งวันทั้งคืน ไม่มีอะไรปิดไม่มีอะไรเข้ามาเกี่ยวข้องได้เลย เมื่อได้พิจารณาครบถ้วนหมดแล้วเป็นหลักธรรมชาติ อะไรเข้ามายุ่งไม่ได้เลย นั่นฟังซิ แม้จะยังครองร่างอยู่คือรูปขันธ์ ได้แก่ร่างกายนี้ ครองร่างก็ตาม รูปก็เป็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ความสุขความทุกข์ อะไรมันก็มี เป็นธรรมชาติของมัน แต่ไม่เข้าไปแตะจิตได้ ไม่เข้าไปยุ่งกับจิตได้เลย เป็นหลักธรรมชาติ นั่นให้มันรอบอย่างนั้นซิผู้ปฏิบัติ ให้มันสง่างามอยู่ตลอดเวลา อะไรจะสง่างามยิ่งกว่าจิตที่บริสุทธิ์วิมุตติหลุดพ้น เพราะการประพฤติปฏิบัติของตนด้วยความเอาเป็นเอาตายจริงๆ ตามธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน สมกับว่า พุทธิ ธมฺมํ สงฺขมฺ สรณํ คจฺฉามิ จริงๆ ไม่ได้มีแต่เพียงว่าพูดแต่ปาก ตัวชี้เกี้ยวชี้คร้านให้กิเลสเหี้ยมหิวอยู่ตลอดเวลา มันได้เรื่องอะไรผู้ปฏิบัติ พวกมันนำไปพิจารณานะที่พูดเหล่านี้ อย่าให้เป็นมารของศาสนาอยู่ประจำหัวใจตัวเองๆ นะมันเป็นอย่างเวลานี้ เป็นยังงั้น มารของศาสนาอยู่ที่ใจ มันทำลายอยู่ตลอดเวลา ทำลายหัวใจ

ธรรมท่านว่าเลิศ เหตุก็คือการปฏิบัติก็ถูกต้องดีงาม เพื่อความเลิศในผลแห่งธรรมทั้งหลาย แต่เราไม่ปรากฏ ทั้งเหตุก็ไม่ได้เรื่องได้ราว ทั้งผลก็ไม่มีวิเวกบ้างเลยเราหวังอะไร อยู่ไม่มีความหวัง มีความหวังแต่ไม่มีอะไรสมหวัง มันเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ พิจารณาซิ ให้มันเต็มตันไปด้วยความภูมิใจ เพราะผลเป็นที่พึงใจได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยหรือสมบูรณ์แล้วในหัวใจเรานั้นซิผู้ปฏิบัติ สมกับพระองค์ท่านประทานพระโอวาทไว้ด้วยพระเมตตาจริง ๆ ผู้ปฏิบัติ-ปฏิบัติสนองความเมตตาของพระองค์จริง ๆ จนกระทั่งปรากฏผลขึ้นมาเต็มหัวใจของเจ้าของจริง ๆ แล้ว ทำไมจะไม่กราบพระพุทธเจ้าอย่างราบล่ำ

อยู่ไหนอยู่เถอะ กาลเวลาล้ำเวลาพูดกันไปอย่างนั้นแหละเรื่องโลกสงสาร ไม่พูดอย่างนี้ไม่ได้เพราะมันติดมันพันอยู่กับหัวใจ แต่ใจที่บริสุทธิ์วิมุตติหลุดพ้นแล้วมีแต่กิริยาที่พูดเท่านั้น ไม่มีอะไรเข้าไปกระทบกระเทือนหรือเข้าไปเกี่ยวข้องได้เลย นั่นท่านถึงเรียกว่าบริสุทธิ์ บริสุทธิ์อย่างนั้นเองจิต จะเป็นบริสุทธิ์อย่างไร

ความบริสุทธิ์ของจิตที่แท้จริงกับความบริสุทธิ์ที่เราคาดคะเนนั้น เป็นคนละโลกนะ ความสุขแม้ที่สุดว่า นิพพานํ ปรมํ สุขํ ความสุขในพระนิพพานเป็นความสุขอย่างยิ่งนี้เป็นความคาดอันหนึ่ง กับหลักธรรมชาติแห่งความสุขนั้นมันเข้ากันไม่ได้นะ ต้องผู้เป็นจิตที่บริสุทธิ์ ต้องผู้เป็นนิพพานเท่านั้น ไม่ถามก็รู้ ไม่มีใครที่จะตอบได้ ไม่มีใครที่จะพูดถูกในเรื่องจิตที่บริสุทธิ์ ผลที่เกิดขึ้นจากความบริสุทธิ์ของจิต ความเลิศเลอที่เกิดขึ้นจากความบริสุทธิ์ของจิตนั้นคืออะไร นอกจากจิตที่บริสุทธิ์แล้ว ผู้บริสุทธิ์นี้เท่านั้นจะเป็นผู้พูดถูกต้องอยู่ตลอดเวลา แม้ไม่พูดไม่ถามใครก็ตาม ถูกต้องอยู่ตลอดเวลา นั่น

เอาให้เห็นธรรมชาตินี้ซิ ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนโลก ที่ทรงนำมาแสดงนี้เป็นเพียงกิริยาๆ เท่านั้น หลักธรรมชาติจริง ๆ ไม่มีใครที่จะนำเอาออกมาได้ พระอรหันต์ท่านมีอยู่เฉพาะท่าน พระพุทธเจ้าเป็นพระอรหันต์พระองค์หนึ่ง เป็นผู้บริสุทธิ์พุทธโธ ไม่มีสิ่งใดเสมอในโลก ก็เป็นอยู่กับพระพุทธเจ้าเท่านั้น ไม่มีใครที่จะไปคาดไปเดาของท่านได้ถูกต้องเลย ถ้าได้ปฏิบัติตนให้ถึงจุดนั้นแล้ว ไม่ต้องทูลถามไม่ต้องถาม ทราบเองตั้งที่ว่า สนฺทิจฺฉินฺนํ โภจันฺนํ ธรรมะพระพุทธเจ้าไม่ต้องถามก็รู้อ่างนั้นซิ เมื่อปฏิบัติถึงขั้นไม่ต้องถามก็รู้แล้ว รู้เอง ไม่ต้องถามก็รู้ ไม่ทูลถามก็รู้ ทรงอยู่เต็มเม็ดเต็มหน่วย พระพุทธเจ้าฉันใดนี้ก็ฉันนั้น นั้นรับกันอยู่ตลอดเวลา ร้อยเปอร์เซ็นต์ ๆ นั้นละศาสนธรรมท่านเป็นอย่างนั้น ผลมีอย่างนี้ เอามาใช้ได้ซิ ไม่มีใครใช้ก็ใช้กับเจ้าของนี่ซิ เลิศเลออยู่กับเจ้าของ พอที่จะแนะนำสั่งสอนคนอื่นได้มากน้อยเพียงไรก็สอน ใครจะประพฤติปฏิบัติได้มากน้อยเพียงไรก็ให้เป็นเรื่องกรรมนิยาม หรือว่าวาสนาอำนาจของผู้ นั้นมากน้อยเพียงไรเท่านั้น ส่วนเจ้าของไม่ขาดทุนสูญดอกไปไหน เต็มที่เต็มฐานอยู่ภายในจิตใจ นั้นท่านจึงเรียกว่าบรมสุข ๆ

เรามันมีแต่ความคาดเอาว่าบรมสุข ๆ เห็นจะเป็นอย่างนั้นเห็นจะเป็นอย่างนี้เลยไปวาดภาพเอาเสียจนจะเป็นบ้า ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้ถูกต้องกับบรมสุข และไม่ได้เห็นบรมสุขนั้นเลยว่าเป็นอย่างไร ให้เห็นในจิตของเจ้าของชื่อว่าบรมสุขเป็นยังไง คำว่านิพพาน ๆ เป็นยังไง บรมสุขเป็นยังไง เมื่อเห็นนี้แล้วไม่ถาม ถามใครทำไม มันเต็มที่เต็มฐานแล้ว จึงว่าไม่มีอะไรเกินธรรมชาตินี้ ไม่ถามฟังดูซิ สิ่งทั้งหลายได้ถามกันทั้งนั้น อันนี้ไม่ถามประจักษ์ แน่

เอาละการแสดงธรรมก็เห็นว่าพอสมควร